

**ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ЩОДО СКЛАДОВИХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ФАКТОРУ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ**

*Лисенко Г. П.¹, м.н.с.,
відділ економічних досліджень,
інноваційного провайдингу та зовнішніх в'язків,
<https://orcid.org/0000-0002-2006-4111>*

¹Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна

<https://doi.org/10.31073/foodresources2021-17-22>

Предмет дослідження – особливості регуляторної політики України щодо основних складових ринкової економіки. **Мета роботи** – дослідити особливості регуляторної політики щодо основних складових ринкової економіки України як фактору реалізації економічного зростання. **Методи дослідження.** Для досягнення мети дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний, логічний, системного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу. **Результати дослідження.** У статті досліджено процес переходу української економіки із командно-адміністративної господарської системи у ринкову. Перехід України до ринкової економіки розпочався в 90-х роках минулого століття. Проте, через відсутність системності в реформуванні національного господарства, економічні та політичні кризи, цей процес досі триває. У статті було проаналізовано процес становлення інституту приватної власності в Україні, його основні характерні риси. Вивчено проблеми запровадження ринку землі. Досліджено регулювання державою цін на харчові продукти та запровадження ринкового ціноутворення. Проаналізовано особливості митної-тарифної та антимонопольної політики в Україні. У статті проаналізовано основні особливості регуляторної політики щодо складових ринкової економіки, визначено основні переешкоди, що переешкоджають ефективному впровадженню цього процесу та сповільнюють економічне зростання в Україні. **Сфера застосування результатів дослідження.** Результати досліджень мають науково-практичний характер і можуть бути використані науковцями у подальших дослідженнях регуляторної політики України щодо складових ринкової економіки. Вони можуть слугувати джерелом довідкової інформації й бути використані економістами, спеціалістами підприємств харчової та переробної промисловості, фахівцями органів влади, науковими працівникам, викладачами, аспірантами і студентами вищих навчальних закладів.

Ключові слова: ринкова економіка, економічне зростання, приватизація, ринок землі, ринкове ціноутворення, митна політика, конкуренція, антимонопольна політика

PECULIARITIES OF UKRAINIAN REGULATORY POLICY REGARDING COMPONENTS OF MARKET ECONOMY AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH REALIZATION

Hanna Lysenko¹, Junior Researcher,

Department of Economic Research,

Innovation Providing and External Relations

<https://orcid.org/0000-0002-2006-4111>

¹Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

<https://doi.org/10.31073/foodresources2021-17-22>

The subject of the research is peculiarity of Ukraine's regulatory policy on the main components of a market economy. **The purpose of the work** is to investigate the peculiarities of the regulatory policy on the main components of the Ukraine's market economy as a factor of economic growth. **Research methods.** To achieve the goal of the study, general scientific and special methods were used: dialectical, logical, system generalization, comparison, analysis and synthesis. **Research results.** The article examines the process of transition of the Ukrainian economy from a command-administrative economic system to a market one. Ukraine's transition to a market economy began in the 1990s. However, due to the lack of systemic reform of the national economy, economic and political crises, this process is still ongoing. The article analyzes the process of formation of the institution of private property in Ukraine, its main characteristics. The problems of land market introduction are studied. The state regulation of food prices and the introduction of market pricing are researched. Peculiarities of customs-tariff and antimonopoly policy of Ukraine are analyzed. The article analyzes the main features of regulatory policy on the components of a market economy, identifies the main obstacles that hinder the effective implementation of this process and slows down economic growth in Ukraine. **Scope of the results.** The research results has a scientific and practical value and can be used by scientists in further research of Ukraine's regulatory policy on the components of a market economy. They can serve as a source of background information and can be used by economists, food and processing industry professionals, government professionals, researchers, teachers, graduate students and students of higher education institutions.

Key words: market economy, economic growth, privatization, land market, market pricing, customs policy, competition, antitrust policy.

Постановка проблеми. Ринкова економіка є економічною системою, що заснована на принципах вільного підприємництва, у якій роль основного регулятора економічних відносин відіграє ринок. Для неї характерним є: різноманіття форм власності на засоби виробництва, наявність конкуренції та свобода вибору усіх задіяних суб'єктів, обмеження втручання держави в господарську діяльність, ринкове ціноутворення.

Перехід України до ринкової економіки розпочався в 90-х роках минулого століття. Проте, через відсутність системності в реформуванні національного господарства, економічні та політичні кризи, цей процес досі триває, що робить дослідження особливостей регуляторної політики складових ринкової економіки України надзвичайно актуальним.

Питання особливостей формування та функціонування ринкової економіки в Україні є предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених: П.Т. Саблука [1], М.П. Сичевського, А.Е. Юзефовича [2], П.П. Борщевського, Л.В. Дейнеко [3], О.В. Коваленко [4], М.І. Крупки [5], В.М. Опанасенка [6], Т.А. Балабушевича [7], В.С. Ларцева [8] та ін. У своїх працях вони розглядали як трансформацію економіки України загалом, так і окремих її складових, визначали їх особливості та шукали шляхи

найефективнішої реалізації реформ в реаліях українського ринку. Проте, питання вивчення особливостей регуляторної політики щодо основних складових ринкової економіки України залишається актуальним і потребує подальших досліджень.

Мета дослідження – дослідити особливості регуляторної політики щодо основних складових ринкової економіки України як фактору реалізації економічного зростання.

Матеріали та методи. Теоретичні підходи базуються на дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правових актах України, звітах про діяльність Міністерств та інших правових органів України, статистичних даних Державної служби статистики. Для досягнення мети дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний, логічний, системного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. Для української економіки характерним є переважний розвиток промисловості (особливо важкої) і сільського господарства. В перші роки незалежності домінуючою формою власності на засоби виробництва була державна та колективна, приватна власність лише зароджувалась. Після виходу із СРСР Україна успадкувала командно-адміністративну господарську систему з активним державним регулюванням економічних процесів. Для переходу на ринкову економіку Україні необхідно було здійснити масштабне реформування в складних економічних умовах, що відбувалось із змінним успіхом.

Орієнтиром при переході до ринкової економіки для України повинні бути сучасні розвинені країни, для яких характерна змішана економіка, що ґрунтується на різних формах власності, однак домінуючою при цьому має бути приватна власність, високий ступінь конкуренції та помірковане державне втручання в економіку, високий соціальний захист населення - соціальна орієнтація щодо економічного розвитку [5].

Розглянемо особливості регуляторної політики України щодо приватизації державного майна.

До проголошення незалежності 1991 року в Україні близько 80% від загальної кількості промислових підприємств не мали замкнених технологічних циклів виробництва і були залежними від поставок із союзних республік, адже економіка СРСР базувалась на побудові тісних взаємозв'язків з іншими республіками. Тому, після проголошення незалежності, Україна зіштовхнулась із значним галузевим дисбалансом, що призвів до затяжної економічної кризи. Для подолання цієї проблеми та побудови ринкової економіки із командно-адміністративної господарської системи, потрібно було створити інститут приватної власності.

У 1991 році Україна мала приблизно 45 тис. невеликих та 18 тис. великих та середніх державних підприємств. Лише 3 % всього робочого населення працювало у приватному секторі економіки, а 94 % було залучено до роботи у державному. Тому, основними цілями приватизаційної програми були: зміна власності на засоби виробництва, створення нової соціальної групи приватних власників, заохочення конкуренції та обмеження монополії [6].

Можна виділити кілька етапів приватизації в Україні. Перший етап офіційно почався у 1992 році після створення нормативно-правової бази, до якої увійшли: Закон України «Про приватизацію державного майна», Закон України «Про приватизаційні сертифікати», Закон України «Про приватизацію невеликих підприємств» та «Державна приватизаційна програма», що дало можливість визначити об'єкт та методи приватизації. У 1992 р. в Україні здобули приватну форму власності лише 3,5 тис. підприємств (1976 комунальних, 1623 державної власності).

Другий етап приватизації розпочався у 1995 році, після обрання нового президента – Л. Кучми, та ухвалення нової державної приватизаційної програми, яка передбачала стратегію широкої приватизації. Спочатку планувалося передати до приватної власності близько 45% державних підприємств України, але згодом Верховна Рада України затвердила перелік підприємств, які не мали підлягати приватизації, що загалом склало

47% від усіх великих і середніх державних підприємств. Загалом за 1995 рік до приватної власності перейшло лише 10% державних підприємств із запланованих 45%, більш ніж у половини з них державна частка статутного капіталу становила 51% і більше.

Під час перших двох етапів, приватизація здійснювалась наступним чином: підприємства перетворювали у акціонерні, частину акцій яких виставляли на продаж; підприємства переходили у власність трудових колективів через оренду з подальшим викупом; безкоштовно передавали підприємства у приватну власність.

З кінця 1995 р. парламент запровадив мораторій на приватизацію та заблокував новий пакет законів на її подальше проведення.

Характерною для перших років проведення приватизації була схема викупу акцій державних підприємств їх керівництвом, після доведення своїх підприємств до рівня нерентабельних, збиткових чи навіть збанкрутілих, що, при умові гіперінфляції, давало можливість викупити акції у держави за кошти, які у десятки разів були меншими, ніж їх ринкова вартість [6].

Крім того, гіперінфляція призвела до переоцінки вартості підприємств, що затримало їх приватизацію, реформи були блоковані слабкою організаційною системою, відсутністю регіональних осередків Державного Комітету Власності та недосвідченістю його працівників. Через відсутність об'єктивних норм оцінювання державного майна, використовувалися схеми заниження реальної вартості приватизаційних об'єктів [8, с. 286]. Була відсутня будь-яка роз'яснювальна робота державними органами серед населення, тому, за соціологічними опитуваннями, в 1994 р. 38,4% респондентів негативно ставилися до приватизації великих підприємств, а 34,2% не знало взагалі, що це таке [7, с. 531].

Постійна юридична невизначеність сприяла появі рейдерства. Воно проявлялось у ситуаціях коли на одному підприємстві були приватизовані різні його частини різними юридичними організаціями, а в ході судових слухань, щоб задовольнити обидві сторони, присуджувалося право власності на нерозривні речі [6].

Іншою проблемою приватизації в Україні є поєднання інституту влади з інститутом власності. Представники колишньої державної номенклатури мали можливість отримати особисту вигоду від приватизаційного процесу. Це призводило до падіння ефективності діяльності підприємств, через їх економічну некомпетентність і відсутність мотиву ринкового збагачення.

Отже, можна зробити висновок про наявність наступних проблем української приватизації: відсутність розуміння суті приватизації у простих українців, жага швидкої наживи у директорів колишніх державних підприємств, відсутність мотиву створювати конкурентоспроможні приватні підприємства тощо.

Відповідно стратегії широкої приватизації з кінця 1995 року розпочалася сертифікаційна (ваучерна) приватизація. Ідея, покладена в її основу була наступною: рівномірний розподіл державної власності в руках нових приватних власників, якими повинні були стати всі громадяни країни. Сертифікаційна, або «паперова» приватизація проводилася шляхом розповсюдження серед населення України майнових приватизаційних сертифікатів, яких було виготовлено близько 50 млн. шт. У засобах масової інформації почали проводити роз'яснювальні роботи з приводу суті сертифікаційної приватизації. Отримані майнові сертифікати українці мали право обмінювати на акції державних підприємств чи продати за ринковою ціною. Згідно з планом уряду України, розповсюдження приватизаційних сертифікатів повинно було закінчитися у червні 1996 р., але через низьку активність населення у приватизаційному процесі, кінцевий термін було перенесено на січень 1997 р., але за приватизаційними сертифікатами взагалі не звернулися 5,3 млн. українців, а 2,5 млн. не скористалися правом на їх реалізацію [7, с. 536].

Керівники підприємств, які підлягали сертифікатній приватизації, почали скуповувати ваучери за безцінь, щоб перетворитися на легальних власників. Формально в Україні з'явилося 19 млн акціонерів, але реально майже ніхто з них не здобув доступу до власності, приватизованої за допомогою їхніх сертифікатів. Право власності на акції здебільшого не оформлялося документально внаслідок правової неосвіченості акціонерів. Ті, хто контролював процес, позбавляли їх дивідендів, знецінювали їхні акції шляхом додаткового випуску фіктивного акціонерного капіталу, організовували фіктивні банкрутства і, врешті решт, домагалися реального права власності на підприємства [9].

Станом на 1998 р. близько 45,7 млн. українців отримали приватизаційні майнові сертифікати, це становило 87,98 % від загальної кількості населення України. За сертифікатними схемами було приватизовано 7 тис. підприємств, тобто 99 % від виставлених на аукціони. Це становило 47 % від вартості державного майна [8, с. 15].

Загалом, об'єктами приватизації насамперед стали промислові гіганти, підприємства-монополісти, що належали до галузей, приватизацію яких планували здійснити пізніше. Лише 25 % майна отримали номінальні власники сертифікатів, які не були працівниками приватизованих підприємств, а дві третини великих і середніх підприємств потрапили у власність керівників і працівників підприємств [10, с. 446-447].

Вагомою причиною неефективності такої приватизаційної схеми було те, що населення не розуміло її суті і не бачило, які економічні вигоди воно може отримати. Багато простих працівників продавало свої сертифікаційні ваучери директорам приватизованих підприємств за цінами, що в десятки разів були нижчими від їх ринкової вартості [6].

У 1998 – 1999 рр. розпочався наступний етап приватизації – перехід від масової до індивідуальної грошової приватизації великих державних об'єктів, шляхом продажу контрольних пакетів акцій. При цьому мали враховуватись індивідуальні характеристики кожного підприємства, а покупцем міг бути лише «промисловий інвестор», тобто компанія, зацікавлена в збереженні частки підприємства на ринку і яка виробляє аналогічну продукцію не менше трьох років. Проте приватизація не завжди відбувалась прозоро, що суперечило державним інтересам. Як наслідок, за певних умов приватизовані раніше об'єкти почали повертатись до державної власності.

Поширення різноманіття форм власності на засоби виробництва було одним із основних чинників подолання глибокої системної кризи 1990-х рр. та економічного зростання України у ті роки. У 2000-2003 рр. реальний ВВП в Україні зріс на 32 %, обсяг продукції промисловості – на 59 %, сільського господарства – на 10 %, експорт товарів і послуг – на 80 %, доходи населення – на 121 %; вартість основних засобів в економіці впродовж 2000-2002 рр. збільшилася на 23 % [11, с. 14-15]. Проте, тут варто відмітити, що вище подані показники є середніми по країні і відображають реальний стан економіки не точно. Окрім позитивних зрушень, результатом приватизаційних дій в Україні були і негативні. Так, приватизаційна діяльність в Україні не сприяла досягненню основних поставлених перед нею цілей, а саме: формуванню ринкової інфраструктури, залученню зарубіжних інвестицій та становленню українського власника-інвестора, впровадженню інноваційних технологій, формування українського виробника, який був би спроможний задовольняти потреби споживачів та випускати конкурентоспроможну продукцію [6]. Загалом безсистемна, інституціонально не забезпечена масова приватизація призвела до поляризації українського суспільства та перерозподілу суспільного капіталу на користь окремих осіб.

Приватизаційна діяльність в Україні до нашого часу є незакінченим процесом і в останні роки активно продовжується. Проте, попри всі зусилля діючої влади, сучасним приватизаційним процесам характерні усі недоліки попередніх років. Інститут приватизації України потребує значного реформування, розробки однієї незмінної системи приватизації, що сприяла б появі економічно вмотивованого приватного власника

на розвиток конкурентоспроможної господарської промислової діяльності, а також ефективно протидіяла рейдерству та корупційним схемам привласнення бізнесу.

Важливим фактором економічного зростання та формування ринкової економіки в Україні є не лише приватизація господарських підприємств, а і запровадження ринку землі. Адже земля є головним засобом виробництва в сільському господарстві, який забезпечує сировиною галузі харчової промисловості.

Фактично, весь період незалежності України тривала земельна реформа. Іще у березні 1991 набув чинності перший український Земельний кодекс, у редакції Кодексу 1992 року запровадили мораторій на продаж землі на 6 років.

У 1990-х роках велика частина земель сільськогосподарського призначення в Україні належала колишнім радгоспам і колгоспам, які були перейменовані на колективні сільськогосподарські підприємства (КСП). Відповідно Указу Президента України від 8 серпня 1995 року № 720/95 передбачалася програма поступового реформування КСП шляхом надання їм дійсним і колишнім членам земельних часток (паїв), тобто прав на землю у формі часток (паїв). Указ передбачав, що паї мали бути розподілені між дійсними та колишніми членами КСП, а також певними категоріями працівників, зайнятими в соціальній сфері у сільських місцевостях. Указ Президента України від 3 грудня 1999 року встановлював вимогу щодо ліквідації всіх КСП до квітня 2000 року шляхом розподілу земельних часток (паїв) та іншого майна між його членами. Потім було організовано масовий процес виділення часток (паїв) у земельні ділянки в натурі та мільйонам українців були видані акти на право власності на конкретні земельні ділянки. Оскільки в цей час збігло 6 років мораторію, передбаченого кодексом, земля почала вільно купуватись та продаватись. Об'єми купівлі були незначними, тим не менш у 2001 році було пролобійовано введення тимчасового мораторію спочатку на 1 рік, а потім на 4 роки. Згодом у 2004 році Верховна Рада подовжила його іще на 2 роки, а у 2006 році іще на 1 рік. Така ситуація продовжувалась до 2019 року через постійні обговорення та неможливість віднайдення компромісу в питанні запровадження ринку землі.

Противники зняття заборони продажу землі вважали, що за прикладом приватизації 90-х років власники земельних ділянок втратять свою власність через недостатню поінформованість щодо реальної вартості їх майна, що викличе зубожіння сільського населення. Існували побоювання, що скасування мораторію призведе до надмірної концентрації земельних ресурсів в руках окремих осіб, а саме представників великих агрохолдингів або іноземних громадян. Крім того, вважали, що ринок землі запроваджувати рано, адже іще не готова необхідна для цього нормативно-правова база, справедлива судова та правоохоронна система тощо.

Натомість прихильники запровадження ринку землі стверджували, що мораторій не дозволяє фермерським господарствам та великим аграрним виробникам купувати землю, а отже, позбавляє їх можливості займатися довгостроковим фінансовим плануванням бізнесу. Земля таких фермерів не є активом, який можна використовувати для залучення банківського фінансування на розвиток господарської діяльності. Мораторій обмежує доступ фермерів до фінансових ресурсів, уповільнює економічне зростання, робить українське сільське господарство менш інвестиційно привабливим.

Крім того, до причин запровадження ринку землі відносили те, що заборона розпоряджатися своєю власністю не є ознакою демократичної держави. Також зазначали, що через мораторій власники землі отримують від неї значно менше прибутків, ніж могли б, адже аграрні підприємства сплачують за оренду сільськогосподарських угідь за заниженими цінами. Крім того, в той час поки офіційно існував мораторій, відносини довкола землі визначалися тіньовим ринком. Станом на серпень 2019 року, в межах тіньового ринку, було укладено 111 620 договорів емфітевзису, що еквівалентно близько 497,3 тис. га. Ще на 600 тис. га було укладено договорів довгострокової оренди [12].

Активна робота по запровадженню ринку землі відновилася у 2019 році. Вже 31 березня 2020 року Верховною Радою був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», яким було скасовано 18-ти річний мораторій. Закон набрав чинності з 1 липня 2021 року.

Відповідно Закону набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть громадяни України, юридичні особи України, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерами, членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади; територіальні громади, а також держава.

Законом запроваджені обмеження по площі земельних ділянок, які можуть перебувати у власності однієї особи. Так, до 1 січня 2024 року загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина України не може перевищувати 100 га. Виключення становлять земельні ділянки, набуті у власність до 1 липня 2021 року. З 1 січня 2024 року загальна площа земельних ділянок – не зможе перевищувати 10 тис. га.

Також Законом визначається, що до 1 січня 2030 року ціна продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення не зможе бути меншою за їх нормативну грошову оцінку [13].

Оскільки ринок землі тільки почав діяти, зараз складно оцінити ефективність та прозорість його діяльності, а також ступінь впливу на розвиток економіки України. Проте безсумнівним є те, що саме його функціонування стимулюватиме поживлення формування стабільної ринкової економіки України в майбутньому.

Важливим принципом ринкової економіки також є відсутність контролю за ціноутворенням на товари, що наповнюють ринок, адже ринкова ціна виступає узгоджувальним механізмом між їх попитом і пропозицією, інструментом саморегулювання ринкової економіки, і є однією з найважливіших її складових.

В Україні до 2017 року рівень цін на певні харчові продукти регулювався державою. Лише 7 червня 2017 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 394 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [14], якою було скасовано державне регулювання цін на продовольчі товари та послуги на ринках.

Зокрема, з 1 липня 2017 року скасовувалося державне регулювання цін на продовольчі товари та послуги в частині встановлення:

- торговельних надбавок не вище 15 відсотків до оптової ціни виробника (митної вартості) на 15 груп товарів (борошно, хліб, макаронні вироби, крупи, цукор, яловичину, свинину і м'ясо птиці, ковбасні вироби варені, молоко, сир, сметану, масло вершкове, олію соняшникову, яйця курячі);

- декларування зміни оптово-відпускних цін на 13 груп товарів (борошно пшеничне вищого, першого і другого сорту, борошно житнє обдирне, крупи гречані, яловичину, свинину, м'ясо птиці (тушка), ковбасні вироби варені, крім вищого сорту, молоко коров'яче питне (пастеризоване, фасоване у плівку), сир кисломолочний з вмістом жиру до 9 відсотків, сметану з вмістом жиру до 20 відсотків, масло вершкове з вмістом жиру до 72,5 відсотка, яйця курячі, цукор-пісок, олію соняшникову);

- граничних рівнів рентабельності виробництва борошна та хліба соціальних сортів;

- граничних рівнів рентабельності та торговельних надбавок на дитяче харчування;

- граничних рівнів рентабельності пакування (фасування) продовольчих товарів, щодо яких запроваджено державне регулювання цін, без урахування вартості сировини не вище ніж 10 відсотків;

- державного регулювання цін на послуги на ринках з продажу продовольчих та непродовольчих товарів.

Скасуванню державного цінового регулювання на продовольчі товари передував пілотний проект, яким з 1 жовтня 2016 року було призупинено державне регулювання цін на наведені вище товари та послуги, відповідно до постанови КМУ від 22 вересня 2016 р. №656 [15].

Оскільки цінове регулювання на продовольчі товари було скасовано, суб'єкти господарювання мали формувати ціни у режимі вільного ціноутворення, в залежності від попиту та пропозицій на споживчому ринку.

У 2020 році в зв'язку з пандемією COVID-19 Кабінет міністрів України прийняв Постанову № 341 «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення», що набрала чинності від 22 квітня 2020 р. Відповідно цієї постанови на час карантину запроваджується державне регулювання цін шляхом декларування зміни роздрібних цін на товари, що мають істотну соціальну значущість та товари протиепідемічного призначення, що необхідні для запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

До товарів, що мають істотну соціальну значущість віднесли: крупу гречану, цукор-пісок, борошно пшеничне вищого сорту, макаронні вироби вітчизняного виробництва (вермішель з борошна пшеничного вищого сорту), молоко пастеризоване жирністю 2,5 відсотка (у плівці), хліб житньо-пшеничний, яйця курячі категорії С1, птиця (тушка куряча), вода мінеральна негазована, масло вершкове жирністю 72,5 відсотка.

Декларуванню підлягає зміна роздрібних цін на кожний окремих вид товару незалежно від виду його упаковки. Декларування зміни роздрібних цін на товари здійснюється суб'єктом господарювання щодо об'єкта роздрібної торгівлі у разі збільшення роздрібною ціни на товар, що реалізується таким об'єктом, порівняно з роздрібною ціною на дату набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 341 або з попередньо задекларованою роздрібною ціною (крім випадків збільшення ціни внаслідок закінчення строку дії знижки або зменшення ціни):

- на 15 відсотків і більше - за 30 днів до початку застосування роздрібною ціни, яка декларується, без урахування дня декларування;

- на 10 відсотків і більше, але менше ніж 15 відсотків, - за 14 днів до початку застосування роздрібною ціни, яка декларується, без урахування дня декларування;

- на 5 відсотків і більше, але менше ніж 10 відсотків, - за три дні до початку застосування роздрібною ціни, яка декларується, без урахування дня декларування [16].

Державне регулювання цін введено на час карантину для захисту інтересів громадян, підтримки економіки та запобігання штучного маніпулювання рівнем цін через складні епідеміологічні умови в країні. Після закінчення карантину, вільне ринкове ціноутворення має повернутись, що забезпечить подальший розвиток ринкових відносин на ринку харчових продуктів.

Іншим вагомим елементом регуляторної політики держави, що прямо впливає на формування ринкової економіки є митна політика. Кожна країна, вступаючи в економічні стосунки з іншими країнами, прагне якомога повніше реалізувати власні інтереси, забезпечити продовольчу безпеку. Саме тому вводяться квоти, ліцензії, митні бар'єри щодо іноземних товаровиробників.

Регулювання зовнішньої торгівлі в Україні здійснюється, за допомогою економічних та технічних заходів оперативного регулювання, які можна умовно поділити на такі:

- тарифні – ґрунтуються на використанні Митного тарифу України, затвердженого Законом України «Про Митний тариф України», а також особливих видів мита, передбачених Законами України «Про захист національного товаровиробника від

демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну»;

- нетарифні – автоматичне або неавтоматичне ліцензування, тарифні квоти, субсидування, повне або часткове ембарго, національні і міждержавні технічні регламенти, стандарти або процедури підтвердження відповідності, режим попередніх імпорتنих депозитів, обмеження строків розрахунків за зовнішньоекономічними операціями в іноземній валюті тощо.

Тарифні методи є економічними і діють через ринковий механізм. Вони спрямовані на підтримку вітчизняного виробника товарів шляхом запровадження механізмів здешевлення експорту, подорожчання імпорту і впливають на фінансові результати діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності. Нетарифне регулювання – це комплекс заходів заборонно-обмежувального характеру, що прямо або опосередковано обмежують імпорт іноземних товарів (послуг) на внутрішній ринок країни чи взагалі його забороняють.

Митно-тарифне регулювання виконує дві основні функції, а саме фіскальну (наповнення державного бюджету) та захисну (захист вітчизняних товарів від іноземної конкуренції) [17].

Найбільший вплив на митне регулювання в Україні за останні роки справило виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Україна активно здійснює підготовчий процес для реалізації політичної асоціації та економічної інтеграції між Україною та Європейським Союзом. Відповідно Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020 рр. заходи та завдання, що ставились перед Україною в розділі «Митні питання та сприяння торгівлі» були виконані на 45% [18]. Зокрема, Угодою про асоціацію передбачено наближення до норм Митного кодексу Європейського Союзу, приєднання до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про єдиний режим транзиту, взаємне визнання авторизованих економічних операторів, імплементацію європейських норм щодо звільнення від сплати мит та митного контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності. У березні 2021 року розпочався етап національного застосування електронної транзитної системи (NCTS), яка є основою європейської системи спільного транзиту. Усі ці заходи сприяють розвитку міжнародної торгівлі та економічному зростанню України.

В межах цієї ж угоди для подолання технічних бар'єрів у торгівлі з ЄС Україна поступово оновлювала свою нормативну базу в сфері безпечності та якості продуктів, замінюючи застарілі стандарти на сучасні міжнародні та європейські. Фонд національних стандартів України становить 27,1 тис. документи, з яких 9,6 тис. гармонізовані з європейськими стандартами і 8,7 тис. з міжнародними. У 2015 році було скасовано 14,5 тис. чинних в Україні ГОСТів, розроблених до 1992 року, наразі залишаються чинними близько 930. На них існують посилання в нормативно-правових актах, а також вони необхідні виробникам до переходу на нові національні стандарти [18].

З метою запровадження в Україні європейської моделі системи безпечності та якості харчових продуктів, заснованої на принципі «від лану до столу» та вимогах простежуваності, Україна мала забезпечити поступовий перехід операторів ринку на обов'язкове використання НАССР, що сприятиме лібералізації торгівлі з країнами ЄС. Розробити та запровадити систему НАССР передбачалось у декілька етапів протягом трьох років, останній етап було завершено у 2019 році.

Усі ці заходи сприяли підвищенню конкурентоспроможності української продукції і забезпечили відкриття українським виробникам міжнародного ринку для експорту своїх товарів. Крім того, вони сприяли розвитку підприємництва в Україні, адже виробники перейшли на сучасні технології контролю за безпечністю та якістю своєї продукції.

У 2020 році Україна повністю використала 11 квот на безмитний експорт агропродукції, а саме на: мед, цукор, крупи та борошно, крохмаль і оброблений крохмаль,

оброблені томати, виноградний і яблучні соки, кукурудзу, м'ясо птиці, оброблену продукцію з зернових. Експортні квоти на вершкове масло і пшеницю були використані лише на 6% і 78% відповідно [19]. У 2021 році, станом на 15.03.2021 р., українські експортери повністю вичерпали тарифні квоти на мед, виноградний та яблучний соки, оброблені томати. Також використано квоти на: ячмінну крупу та борошно (85%), кукурудзу (74%), цукор (45%), крохмаль (35%), оброблену продукцію із зернових (32%), м'ясо птиці (25%), яйця та альбуміни (25%), овес (21%), часник (16%), пшеницю (13%), висівки, відходи та залишки (11%) тощо.

Загалом після набуття чинності Угоди про асоціацію за 2015-2020 роки експорт українських товарів у ЄС зріс на 60%. Наразі Європейський Союз є найбільшим торговельним партнером України з питомою вагою торгівлі товарами 40,7% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України [18]. Крім того, відбулась диверсифікація ринків збуту, розширилося коло експортерів та товарної номенклатури, українські виробники вдало адаптувались до європейських стандартів та вимог до якості харчових продуктів.

Вивчаючи ринкову трансформацію економіки України не можливо оминати питання захисту конкуренції, адже недопущення зловживання ринковою владою монополістичних структур є особливо актуальним в наших реаліях.

Від командно-адміністративної системи СРСР українською економікою було успадковано високий рівень монополізації. Після проведення радикальних реформ, приватизації та демонополізації у 90-х роках ситуація у сфері конкурентних відносин в Україні змінилася. Якщо у 90-х роках наголос у вітчизняній антимонопольній політиці робився на подоланні й обмеженні монополізму, то у нових соціально-економічних умовах на початку 2000-х років основною проблемою антимонопольної політики стало уже створення ефективного конкурентного середовища, здатного забезпечити стале економічне зростання і стабільне підвищення життєвого рівня народу. Основним змістом сучасного етапу антимонопольної політики в Україні є захист уже створеного конкурентного середовища, підвищення ефективності функціонування існуючих конкурентних відносин. Антимонопольна політика трансформувалась у конкурентну політику.

Антимонопольне законодавство в Україні представлене Законами України: "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності" (1992 р.), "Про захист від недобросовісної конкуренції" (1996 р.), "Про природні монополії" (2000 р.), "Про захист економічної конкуренції" (2001 р.), "Про Антимонопольний комітет України" (1993 р.) та ін.

Державним органом, що безпосередньо здійснює державний захист конкуренції у підприємницькій діяльності є Антимонопольний комітет України. Він був створений у лютому 1992 році з прийняттям Закону України «Про обмеження монополізму та захист від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності». Діяльність АМКУ як колегіального органа розпочалася після прийняття 26 листопада 1993 року Закону України «Про Антимонопольний комітет України» [20].

Основними завданнями Антимонопольного комітету України є: здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, запобігання, виявлення і припинення порушень конкурентного законодавства, контроль за економічною концентрацією, сприяння розвитку добросовісної конкуренції.

До методів здійснення Антимонопольна політика в Україні здійснюється на основі наступних методів: правових (прийняття законодавчих та нормативно-правових актів), організаційно-контролюючих (розробка та організація виконання заходів, спрямованих на запобігання порушення конкурентного законодавства, проведення перевірок, призначення експертиз), адміністративно-імперативних (примусовий поділ суб'єктів господарювання,

застосування санкцій, накладання штрафів), профілактично-роз'яснювальних (інформування, надання рекомендацій, попередніх висновків стосовно порушень тощо).

Для визначення монопольного становища суб'єктів господарювання на ринку використовують певні кількісні показники. Так, в Україні становище вважається монопольним, якщо частка на ринку одного суб'єкта господарювання перевищує 35 %, трьох – 50, п'яти – 70%.

За зловживання монопольним становищем Законом України "Про захист економічної конкуренції" встановлені наступні види відповідальності: штрафи, примусовий поділ монопольних утворень, адміністративна відповідальність, відшкодування завданої шкоди [21].

У 2020 році Антимонопольним Комітетом було припинено 1624 порушення конкурентного законодавства, близько 50% всіх порушень становили антиконкурентні узгоджені дії. Розмір накладених штрафів становив 1,6 млрд грн. Було сплачено штрафів та пені до державного бюджету в розмірі 2,86 млрд грн, що є найвищою сумою за всю історію існування Комітету. Така сума обумовлена сплатою в понад 2,56 млрд грн штрафу по рішенню щодо вертикальних узгоджених дій виробників сигарет та тютюнового дистриб'ютора «Тедіс». Проте навіть без цих виплат, решта суми - 300 млн грн все одно вдвічі перевищує показник попереднього року [22].

В цілому в Україні створено цілісну систему правових та організаційних механізмів антимонопольної діяльності, яка відповідає сучасним нормам ЄС і загальносвітовим тенденціям. Проте, ринок розвивається і антимонопольна політика постійно продовжує вдосконалюватись. Для покращення системи контролю за економічними концентраціями Антимонопольним комітетом у 2016 році було оприлюднено вдосконалені підходи до визначення розміру штрафів за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, у тому числі захист від недобросовісної конкуренції. Так, було оновлено Рекомендаційні роз'яснення від 09 серпня 2016 року № 39-рр щодо застосування положень частин другої та п'ятої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [18].

Введених новацій не достатньо в сучасних реаліях. Відповідно Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, механізм обчислення показників учасників концентрації потребує подальшого вдосконалення відповідно до міжнародних норм. Також, необхідно викоринити дискримінаційні підходи до організації роботи державних підприємств, зокрема шляхом оцінки стану конкуренції на ринках природних монополій та розроблення й надання рекомендацій щодо дотримання ними правил добросовісної конкуренції.

Висновки. У результаті проведеного аналізу особливості регуляторної політики України щодо основних складових ринкової економіки, а також впливу цього процесу на економічне зростання країни, можна виділити спільні негативні риси, з якими зіштовхнулися усі сфери функціонування економіки: відсутність системності в реформуванні національного господарства, політичної волі до пошуку компромісів у важливих питаннях, засилля економічних криз, високий рівень корупції, політична нестабільність та лобіювання власних інтересів окремих владних груп через законотворення, що іще більше дестабілізувало українську економічну систему. Крім того, на уповільнення економічного зростання в Україні здійснюють значний вплив військові дії на сході країни, анексія АР Крим, а разом із цим знищення усталених економічних відносин з минулими партнерами, пандемія COVID-19. Попри всі ці негативні фактори, масштабне реформування економіки України продовжується. В межах виконання зобов'язань по асоціації України та ЄС було впроваджено широкий спектр реформ в усіх сферах функціонування економіки та України загалом, що вже якісно вплинула на розвиток господарської діяльності. На нашу думку, саме цілеспрямоване та

стабільне впровадження визначених державою стратегічних планів на зближення з ринком Європейського Союзу, забезпечить економічне зростання та завершення становлення ринкових відносин в економіці України.

Бібліографія

1. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. *Економіка АПК*. 2007. №2. С. 3-10.
2. Сичевський М.П., Юзефович А.Е., Коваленко О.В. Стратегія зростання "Харчова промисловість України – 2030"(передумови і перспективи). Київ: Аграр. Наука, 2019. 34 с.
3. Сичевський М.П., Борщевський П.П., Дейнеко Л.В. Актуальне дослідження проблем трансформаційного розвитку АПК України в ринкових умовах. *Економіка АПК*. 2002. №8. С.141-143.
4. Коваленко О.В. Оцінка стану та рівнів монопольної влади на ринках продукції харчової промисловості. *Продовольчі ресурси*. 2016. №7. С.214-226.
5. Крупка М.І., Островерх П.І., Реверчук С.К. Основи економічної теорії: Підручник. Київ: Атіка, 2001. 344 с.
6. Опанасенко В. М. Історія «промахів» формування інституту приватної власності в Україні як одна з причин розвитку тіньової економіки. *Ефективна економіка*. 2017. №5. URL <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5586>.
7. Балабушевич Т.А., Баран В.Д., Баран В.К. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження; ред. рада: В.М.Литвин, Г.В.Боряк, В.М.Гесць та ін.; відп. ред. В.А.Смолій. К.: Ніка-Центр, 2011. Т.2. 608 с.
8. Ларцев В.С., Ключников Г.М. Українська приватизація у спогадах і роздумах. К.: Поліграф Інформ, 2001. 479 с.
9. Кульчицький С. В. Приватизація. Енциклопедія історії України <http://www.history.org.ua/?termin=Pryvatyzatsiia>.
10. Бураковськогий І. Десять років соціально-економічних перетворень в Україні: спроба неупередженої оцінки. К. : К.І.С., 2002. 120 с.
11. Інформація про хід приватизації державного майна в Україні за 2003 р. Фонд державного майна України. Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. 2004. № 3(139). С. 12–16.
12. Козмуляк К. Ринок землі в Україні: основні положення. Chernivtsi Law School. URL <https://law.chnu.edu.ua/rynok-zemli-v-ukraini-osnovni-polozhennia/>.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України. № 552-IX. Станом на 31.03.2020. Верховна Рада України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.
14. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України. № 394. Станом на 07.06.2017. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/394-2017-%D0%BF#Text>.
15. Уряд скасував державне регулювання цін на продовольчі товари та послуги на ринках. Урядовий портал. URL <https://www.kmu.gov.ua/news/250054696>.
16. Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення: Постанова Кабінету міністрів України. № 341. Станом на 22.04.2020 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#Text>.
17. Мандра Г.А. Оперативне тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Міністерство юстиції України. URL https://minjust.gov.ua/m/str_20086.
18. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020 pp. URL <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/zviti-pro-vikonannya/aa-implementation-report-2015-2020-ukr-final.pdf>.

19. Україна в 2020 р. повністю використала 11 квот на безмитний експорт агропродукції в ЄС. Interfax-Україна. Інформаційне агенство. URL <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/719747.html>

20. Історія. Антимонопольний комітет України. Офіційний веб-портал. URL <https://amcu.gov.ua/pro-nas/istoriya>

21. Економічна теорія: Політекономія: Підручник; за ред. В.Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і доп. К.:Знання-Прес, 2007. 719 с.

22. Річний звіт АМКУ за 2020 рік. Антимонопольний комітет України. Офіційний веб-портал. URL <https://amcu.gov.ua/news/richnij-zvit-amku-za-2020-rik>.

References

1. Sabluk P. (2007) Ekonomichnyi mekhanizm APK u rynkovii systemi hospodariuvannia. [Economic mechanism of agro-industrial complex in the market management system]. *Ekonomika APK*. [Economics of agro-industrial complex]. №2. P. 3-10. [in Ukrainian].
2. Sychevskiy M., Yuzefovych A., Kovalenko O. (2019) Stratehiia zrostannia "Kharchova promyslovist Ukrainy – 2030"(peredumovy i perspektyvy) [Growth strategy "Food industry of Ukraine - 2030" (preconditions and prospects)]. Kyiv: Ahrarna Nauka, 34 p. [in Ukrainian].
3. Sychevskiy M., Borshchevskiy P., Deineko L. (2002). Aktualne doslidzhennia problem transformatsiinoho rozvytku APK Ukrainy v rynkovykh umovakh [Current research of problems of transformational development of agro-industrial complex of Ukraine in market conditions]. *Ekonomika APK* [Economics of agro-industrial complex]. №8. P.141-143. [in Ukrainian].
4. Kovalenko O. (2016). Otsinka stanu ta rivniv monopolnoi vlady na rynkakh produktsii kharchovoi promyslovosti [Assessment of the state and levels of monopoly power in the markets of food products]. *Prodovolchi resursy* [Food resources]. №7. P. 214-226. [in Ukrainian].
5. Krupka M., Ostroverkh P., Reverchuk S. (2001). Osnovy ekonomichnoi teorii: Pidruchnyk [Fundamentals of economic theory: Textbook]. Kyiv: Atika, 344 p. [in Ukrainian].
6. Opanasenko V. (2017). Istoriia «promakhiv» formuvannia instytutu pryvatnoi vlasnosti v Ukraini yak odna z prychyn rozvytku tinovoi ekonomiky [The history of "mistakes" in the formation of the institution of private property in Ukraine as one of the reasons for the development of the shadow economy]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy]. №5. URL <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5586>. [in Ukrainian].
7. Balabushevych T., Baran V., Baran V. (Smolii V. Ed). (2011). Ekonomichna istoriia Ukrainy: Istoryko-ekonomichne doslidzhennia [Economic history of Ukraine: Historical and economic research]. K.: Nika-Tsentr. V.2. 608 p. [in Ukrainian].
8. Lartsev V., Kliuchnykov H. (2001). Ukrainska pryvatyzatsiia u spohadakh i rozдумakh [Ukrainian privatization in memories and reflections]. K.: Polihraf Inform. 479 p. [in Ukrainian].
9. Kulchytskyi S. Pryvatyzatsiia [Privatization]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Economic history of Ukraine]. URL <http://www.history.org.ua/?termin=Pryvatyzatsiia>. [in Ukrainian].
10. Burakovskohyi I. (2002). Desiat rokiv sotsialno-ekonomichnykh peretvoren v Ukraini: sprobа neuperedzhenoї otsinky [Ten years of socio-economic transformations in Ukraine: an attempt at an unbiased assessment]. K.: K.I.S. 120 p. [in Ukrainian].
11. Informatsiia pro khid pryvatyzatsii derzhavnoho maina v Ukraini za 2003 r. [Information on the course of privatization of state property in Ukraine in 2003]. Fond derzhavnoho maina Ukrainy. Derzhavnyi informatsiinyi biuletен pro pryvatyzatsiiu [State Property Fund of Ukraine. State newsletter on privatization]. 2004. № 3(139). P. 12–16. [in Ukrainian].
12. Kozmuliak K. Rynok zemli v Ukraini: osnovni polozhennia [Land market in Ukraine: basic provisions]. Chernivtsi Law School. URL <https://law.chnu.edu.ua/rynok-zemli-v-ukraini-osnovni-polozhennia/>. [in Ukrainian].
13. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo umov obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia: Zakon Ukrainy [On Amendments to Certain

Legislative Acts of Ukraine Concerning the Conditions of Circulation of Agricultural Lands: Law of Ukraine]. № 552-IX. As of 31.03.2020. Verkhovna Rada Ukrainy. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>. [in Ukrainian].

14. Pro vnesennia zmin u dodatok do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 hrudnia 1996 r. №1548 ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On Amendments to the Annex to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 25, 1996 №1548 and Recognition of Certain Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine as Repealed: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. № 394. As of 07.06.2017. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/394-2017-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

15. Uriad skasuvav derzhavne rehuliuвання tsin na prodovolchi tovary ta posluhy na rynkakh [The government abolished state regulation of prices for food and services in the markets]. Uriadovyi web-portal [Government web-portal]. URL <https://www.kmu.gov.ua/news/250054696>. [in Ukrainian].

16. Pro zakhody shchodo stabilizatsii tsin na tovary, shcho maiut istotnu sotsialnu znachushchist, tovary protyepidemichnoho pryznachennia: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy [On measures to stabilize prices for goods of significant social significance, anti-epidemic goods: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. № 341. As of 22.04.2020 p. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

17. Mandra H. Operativne taryfne rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Operational tariff regulation of foreign economic activity]. Ministerstvo yustytzii Ukrainy [Ministry of Justice of Ukraine]. URL https://minjust.gov.ua/m/str_20086. [in Ukrainian].

18. Zvit pro vykonannia uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom 2015-2020 rr. [Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union 2015-2020]. URL <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/zviti-pro-vikonannya/aa-implementation-report-2015-2020-ukr-final.pdf>. [in Ukrainian].

19. Ukraina v 2020 r. povnistiu vykorystala 11 kvot na bezmytnyi eksport ahroproduktii v YeS [In 2020, Ukraine fully used 11 quotas for duty-free exports of agricultural products to the EU]. Interfax-Ukraina. Informatsiine ahentstvo [Interfax-Ukraine. News agency]. URL <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/719747.html>. [in Ukrainian].

20. Istoriia [History]. Antymonopolnyi komitet Ukrainy. Ofitsiinyi veb-portal [Antimonopoly Committee of Ukraine. Official web portal]. URL <https://amcu.gov.ua/pro-nas/istoriya>. [in Ukrainian].

21. Bazylevych V. (2007). Ekonomichna teoriia: Politekonomiia: Pidruchnyk [Economic theory: Political economy: Textbook]. K.: Znannia–Press. 719 p. [in Ukrainian].

22. Richnyi zvit AMKU za 2020 rik [AMCU Annual Report for 2020]. Antymonopolnyi komitet Ukrainy. Ofitsiinyi veb-portal [Antimonopoly Committee of Ukraine. Official web portal]. URL <https://amcu.gov.ua/news/richnij-zvit-amku-za-2020-rik>. [in Ukrainian].